

קול רינה וישועה באהלי צדיקים

מוגשת בזאת תשורה נאה לרגל יום שמחת ליבו של בנו חביבו של מורנו ורבנו ראש הישיבה שליט"א, החתן החשוב אריה לייב נ"י, מבחירי ישיבת חברון – כנסת ישראל. בחרנו להביא בפני משתתפי השמחה שני מאמרים אלו אשר נכתבו מתוך דברים שנאמרו בהיכל בית מדרשנו מפי מורנו שליט"א.

האחד על עבודת יסוד האמונה בליל הסדר, והשני על קיום האמונה וחיזוקה ע"י עבודת התפילה. כמסורת רבותיו דמורה"י ובפרט מרן בעל האבי עזרי, שתמיד שגור היה בפיו השיחות על אמונה, וכאשר זוכה בית מדרשנו לצעוד בעקבי הצאן לשמוע המסורת הצרופה מהרועים מדורות עברו.

אך זאת למודעי כי הדברים נכתבו ע"י א' משומעי הדברים, וכל משגה אין לתלות אלא בנו.

בני החבורה דישיבת 'באר התורה'
קרית הישיבה בית שמש

ההכנה העיקרית והיסודית לליל הסדר

”בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה”

פתיחה

העמוד של כל עבודת ה' בדורות האחרונים מבוסס ומושתת על דבר אחד – אמונה. הנסיונות שלנו הם באמונה, וזה לעומת זה – הכח שלנו לעמוד בנסיונות הוא בכח האמונה. וכגודל הנסיונות הגדולים בדורנו, ובפרט הנסיונות של בני הנעורים, כך נתן לנו השי"ת ברחמיו שפע של כלים לרכוש ולהחיות את האמונה.

חג הפסח הוא חג האמונה, וליל הסדר הוא יסוד ושורש האמונה. ומכאן החשיבות העצומה והמשקל הכבד בפרט בדורנו אנו בהתבוננות וההכנה לקראת הימים הגדולים והחשובים העומדים לקראתנו.

ב' חלקים באמונה

מצוות האמונה מתחלקת לב' חלקים: "וידעת היום והשבות אל לבבך" – לדעת את האמת והאמונה ולחיות את האמונה.

ידיעת האמונה

בחלק של ידיעת האמונה, פעמים רבות הוזכר בישיבה הק' שהאמונה היא הדבר הפשוט והברור ביותר שיש. כל אדם שיש בו דעת מבין שיש בורא לעולם, ואדם שאינו מאמין – "שוטה" הוא 'תואר כבוד' בשבילו.

האנשים העוסקים בתחום החזרה בתשובה אומרים שרוב מוחלט של אחינו התועים אשר נכנסים לסמינרים והרצאות העוסקות ביסודי האמונה – יוצאים משם אנשים מאמינים. האמונה שיש בורא לעולם, והאמונה של תורה מן השמים, הוא הדבר הברור והפשוט ביותר.

האמונה מושרשת בלב

גם אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות – מושרשת האמונה בליבם פנימה, וכפי שרואים שבשעת צרה או בשעת מלחמה שאפי' האדם הרחוק ביותר יודע מהי הכתובת אליה פונים בשעת צרה וצוקה. סיפר פעם הרב מרדכי נויגרשל שפנה אליו אדם בהצהרה שהוא אינו מאמין כלל וכלל. ביקש ממנו הרב נויגרשל שיפנה בדברים לרבש"ע ויבקש שבנו ימות. האיש לא הצליח להוציא בקשה כזו מפיו.

כל בן ישראל יודע את האמונה, והאמונה ירושה היא בליבו פנימה מדורי דורות.

"לחיות אמונה"

העבודה הגדולה המוטלת עלינו בהעמדת האמונה היא החלק השני – החלק של "והשבות אל לבבך". היכולת להביא את האמונה מידיעה שכלית מופשטת לידיעה מוחשית. האפשרות לחיות את האמונה בכל רגע ורגע, בכל צעד ושעל ובכל חשק ותאוה לזכור ולחיות את הרשב"ע מול העינים.

ההבדל בין אדם רגיל לאדם בר מעלה הוא בנקודה זו – כמה אדם חי את האמונה, כמה נמצא אצל האדם האמונה בחיי היום יום. ה"שויתי ה' לנגדי תמיד" הוא הכלל הגדול במעלות הצדיקים כמו שכתב הרמ"א בבסיס וההתחלה לכל ה'אורח חיים' של האדם.

מסופר על מרן בעל הקהילות יעקב זצ"ל שהתעלף בשעה שהבחין לפתע בזבוב שכמעט נכנס לפיו בעת שתייתו. מדוע הוא התעלף ואנו לא, כי הוא חי אמונה, אצלו האיסור לבלוע זבוב היה מוחשי, והרגשתו היא שבליעת זבוב שווה לפצצת אטום. כל אדם היה מתעלף אם היה נתקל בפצצה שכמעט הופעלה.

כותבי קורת חייו של רבנו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל מציינים, שלעולם לא ראו אותו נרדם על תלמודו. הדבר מפליא כיצד קורה

שאדם בגיל שיבה וזקנה מופלגת, בעתות חולשה וחולי מצליח לשמור על עירנות מלאה בזמן הלימוד.

גם על זה ישנה את אותה תשובה. ונמחיש זאת; חתן שעמד לקראת יום חופתו חשש מאוד שמא לא ירדם בלילה שלפני החתונה, וממילא כל היום שלאחריו הוא לא ירגיש טוב. אך האמת היא שגם אם לא יישן כל הלילה – בחתונה הוא יהיה עירני ורענן. לאדם יש כוחות מיוחדים לדברים מיוחדים.

כשרבנו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל ישב ליד הגמרא, הוא הרגיש כמו חתן ביום חופתו. הוא ידע שכל רגע של תורה הוא יקר מכל חיי העולם הזה. כל רגע של לימוד הוא נצח נצחים. גם שאר בני אדם יודעים שאין ערוך לרגע אחד של תלמוד תורה, אך מרן הגרי"ש זצ"ל חי את זה.

סיפור יציאת מצרים

על מצוות סיפור יציאת מצרים נאמר "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". מצוות רבות מלוות אותנו מידי יום ביומו שמטרתם היא "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים". בכל שבת ובכל מועד אנו עומדים ואומרים בתפילה ובקידוש "זכר ליציאת מצרים", ובחג הפסח תיקנו לנו לילה מיוחד "ליל הסדר" שכל עניינו ומטרתו הוא סיפור יציאת מצרים.

ויש להבין מדוע לא מצאנו כמו כן לגבי מתן תורה, הרי על מתן תורה נאמר בתורה "רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך", ולדעת הרמב"ן בספר המצוות זו מצוות עשה מהתורה שלא לשכוח את מעמד הר סיני, ומדוע לא נצטוונו בליל שבועות לישוב יחד בנערינו ובזקנינו ולספר במעמד הרב סיני. ניסי מעמד הר סיני היו גדולים לאין ערוך מניסי יציאת מצרים, הרי רק במעמד תורה זכינו ל"אתה הראית לדעת כי ה' הוא הא-לוקים".

התשובה לכך היא, את מתן תורה ומעמד הר סיני נצטוונו לדעת, את יציאת מצרים צריך לחוש.

את מעמד הר סיני לא שייך לחוש. ההשגות הגבוהות שהיו במעמד הר סיני אינם נתפשים אצלנו. המצוה היא לדעת בידיעה ברורה שהתורה ניתנה ונמסרה לנו מאת נותן התורה. אך את יציאת מצרים שהיא יסוד האמונה בבריאת העולם ובשכר ועונש, לא מספיק שהאדם ידע. צריך שהאדם יחוש ויחיה את האמונה.

אמור מעתה, ליל הסדר אין מטרתו להעמיד את הידיעות של יציאת מצרים, ליל הסדר מטרתו נעלה ונשגבה עד מאוד שע"י הסיפור של יציאת מצרים יבוא האדם לחיות את האמונה. מי שזוכה לעבוד את עבודת ליל הסדר כתיקונה, האמונה נעשית אצלו מידעיות מופשטות לחיי אמונה – לחיות את האמונה בכל רגע ורגע.

העבודה והנסיון של ליל הסדר

ליל הסדר הוא לילה גדול ומשמעותי לכל חיי האדם, כי הרי כאמור – כל עבודת ה' של האדם בדורנו מבוסס ועומד על עמוד אחד – עמוד האמונה, והבסיס לעמוד האמונה הוא ליל הסדר. בכל הדורות, בכל המצבים, אנשים מסרו את נפשם במסירות נפש להגיע ללילה הזה, ולספר ולהנחיל לבניהם את יסודי היסודות – האמונה של יציאת מצרים.

וכגודל מעלת ליל הסדר, כך גם השטן מנסה בכל כוחו להפריע ולהסיח את הדעת מעבודת הלילה. השטן מכניס לאדם עיסוקים צדדיים ולא משמעותיים, המסיחים את דעתו מהעיקר הגדול – עבודת האמונה.

נסיונות השטן הם לפעמים באיצטלא דקדושה. יש ובעל הבית עסוק להשיג את הכסא הנוח ביותר על מנת לקיים מצוות הסיבה בהידור, ואשתו טרודה בתפירת הרקמה שתכבד ותפאר את שולחן הסדר. ישנם הטרודים לפני פסח בשריפת המצות על מנת להדר שלא יהיה ח"ו חשש קל של חמץ, ובהשגת המרור ביותר לקיים את מצוות הלילה כדין.

העיסוקים הנ"ל על אף שהם נובעים מתוך רצון לקיים את מצוות הלילה בהידור, ובודאי שאסור לזלזל באף הידור של יהודי, בכל זאת

צריך להבחין ולשים לב שאינם מסיטים את תשומת הלב מעיקר העיקרים – ליל הסדר.

חז"ל תיקנו לנו אמירת הגדה שיש בה את כלל מצוות סיפור יציאת מצרים. יש המפלפלים זמן רב ב"מעשה ברבי אלעזר שהיו מסובין בבני ברק" בדיוקים וסברות מדוע דווקא בבני ברק, ומדוע דווקא הוזכרו התנאים בסדר זה או אחר. מידי שנה יוצאים עוד ועוד הגדות מהודרות ומעוצבות עם שלל פירושים ומעשיות שונות. זה דבר יפה מאוד, אבל חשוב מאוד שלא להסיח את הדעת מהעיקר. פעמים רבות גם רבים וטובים המעוניינים באמת ובתמים ובלב טהור ונרגש לעבוד את עבודת הלילה, אך בפועל תפשו את הטפל והניחו את עיקר העיקרים.

ליל הסדר הוא זמן כביר, שמי שמתכוון לו כראוי, ומי שזוכה לעשותו כראוי, הרי הוא בונה בכל שנה ושנה קומה נוספת בבנין האמונה שלו. ומי שחלילה עובר עליו ליל הסדר שלא כתיקונו, זה הפסד של שנה שלמה, של קומה שלמה בבנין שלו.

יסודת האמונה של ליל הסדר

ידועים ומפורסמים דברי הרמב"ן בסוף פרשת בא כדברים יסודיים ועיקריים לכל הנכנס בשערי עבודת ה'. שאין הקב"ה עושה אות ומופת לעיני כל רשע וכופר, ומשום כך צוה אותנו שנעשה תמיד

זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון.

ויסודי האמונה הנובעים מיציאת מצרים הם שלשה חלקים: א. שיש בורא לעולם. ב. שהקב"ה משגיח על העולם בהשגחה פרטית. ג. שהקב"ה נותן שכר טוב לעושי רצונו וח"ו להיפך לעוברי רצונו. אלו היסודות שצריך האדם לצאת מליל הסדר. וכאמור לא מספיק שירכוש את הידיעות הללו, אלא מטרת הלילה היא שהידיעות הללו יהפכו אצלו לאמונה חושית. ולשם כך נצרכת הכנה והתבוננות איך אמירת ההגדה תביא אותנו לחיות אמונה.

הדרך "לחיות" אמונה

הגרא"א דסלר זצ"ל בספרו מכתב מאלהו כותב, שאדם החוזר על דבר פעמים רבות – מלבד מה שהדבר מועיל לידיעה ולזכרון, החזרה מביאה אותו לתחושה וחיות. כדוגמא הוא מביא שם אדם שמשנן לעצמו פעמים רבות שהעישון מסוכן לבריאות, יהיה לו קל יותר להתמודד עם היצר לעשן. הידיעה שהעישון מזיקה לבריאותו תהפוך אצלו למוחשית יותר.

גם אם כבחזר צעיר לפעמים נדמה שאין הבנה מה השייכות בין השינון לבין התחושה, המציאות מוכיחה שדברי המכתב מאלהו אמיתיים עד מאוד. הנסיון יעיד על כך.

לגודל חשיבות האמונה הנובעת מיציאת מצרים, ציוותה אותנו תורה לחזור ולשנן פעמים רבות, שעל ידי כך תהפך האמונה לחושית. ותיקבע במחשבותינו כדבר חי העומד מול העינים.

גם בליל הסדר, העיסוק בניסי יציאת מצרים, בעשרת המכות ובכל ניסי יציאת מצרים, בצורה בהירה ומוחשית: מי הוא זה שעשה את הניסים הללו – שהרי רק מי שברא את המים בכוחו להפוך אותם לדם, ומה נעשה באותם ניסים – שהשינוי מדרך הטבע מוכיח על ההשגחה בה מנהיג ה' את עולמו, וכן למי עשה הקב"ה את הניסים הללו – שהשי"ת הבדיל את היהודים לטובה והעניש את המצרים לרעה.

גם אם אדם בטוח שכל הידיעות הללו ברורות לו, מכל מקום כשיחזור וישנן עוד ועוד – האמונה תשתרש בתוכו עד שהיא תלווה אותו בכל צעד מצעדי חיו, בכל תהייה או מאויה יזכור האדם ויחיה שיש בורא לעולם, והוא משגיח ורואה את כל מעשי בני האדם, ועתיד הוא לשלם שכר טוב ליראיו.

"והגדת לבנך"

הדבר החשוב ביותר לאדם הוא שבניו ילכו בדרך התורה. הצער הגדול ביותר שיכול להיות להורים הוא שהילד לא הולך בדרך הראויה. כל מנעמי העולם הזה מתגמדים מול הנחת שיש להורים

הרואים את בניהם עולים ומתעלים, וח"ו להיפך במצב בו הבן יורד ורועה בשדות זרים.

עד לפני כמה שנים המסגרת החרדית היתה מסגרת שמורה וחזקה, אך היום כשהמסגרת התרופפה, וכבר אין בושה לבחור ללכת בדרכים עקלקלות, הדרך היחידה לשמור על דור העתיד הוא להכניס בליבותיהם ערכים פנימיים אמיתיים.

לא מספיק להחדיר בלב אהבת תורה וקיום המצוות. עבודת ה' עומדת על "וצדיק באמונתו יחיה". השרשת האמונה היא הערובה לעתידם של הדורות הבאים. כפי כמה שתהיה האמונה תקועה ומושרשת בעומק הלב, כך יהיה האדם שתול עמוק עמוק בחצרות בית ה' לאורך ימים.

הנחלת האמונה היא כאמור בדרך של שינון וחזרה תמידית. מידי שבת בשבתנו לחזור ולשנן גם על הדברים הפשוטים; מי ברא את השמש – השי"ת, מי ברא את החיות – השי"ת, וכן הלאה. זה לא דבר מיותר, זה דבר שמועיל להשריש ולהחיות את האמונה שהשי"ת הוא זה שברא את העולם, הוא זה שמנהיג את העולם.

ביתר שאת – בליל הסדר, יש להשקיע את מירב המחשבה איך להעביר ולהחדיר שוב ושוב את יסודות האמונה, שהשי"ת הוא זה שהעניש את המצרים כי הוא משגיח ומנהיג את כל מעשי בני האדם.

זאת ועוד, התורה צייתה לקיים את ליל הסדר באופן שיביא את האדם לתחושה וחיות באמונה. כל סיפור יציאת מצרים צריך להיות בצורה מוחשית – בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, בשינון והמחשה שמצה זו שאנו אוכלים היא המצה שאכלו אבותינו במצרים, ומרור זה הוא משום שמררו המצרים את חיי אבותינו.

לימוד מיציאת מצרים

ישנה נקודה נוספת במכלול של מצוות סיפור יציאת מצרים: "ועצם אל תשברו בו" – האיסור לשבור עצם בקרבן פסח. על פניו היה נראה שזהו דבר שולי ולא עיקרי, אך החינוך (במצוה ט"ז) מעמיד אותו כשורש יסודי בכל עבודת ה', בפסח ובכל השנה.

החינוך מייסד שאדם שבא לשנות את הרגליו, את מידותיו או את הרגשותיו, אין אפשרות לעשות זאת ע"י שינוי הרגשות בעצמם, כי הרגשות אינם מסורות בידיו, אלא הדרך היא רק ע"י התרגלות במעשים החיצוניים ואחר המעשים נמשכים הלבבות.

מסופר על הרבנית נחמה ליבא בתו של הסבא מקלם זצ"ל, שבעודה קטנה כבת שלש הבחין אביה הגדול שהיא חושקת בדבר מה לעצמה ומתקשה לוותר עליו לאחרים. מאותו יום ואילך למשך תקופה של כשלושה חדשים נתן לה הסבא מידי יום ביומו פרוטה קטנה שתתן לצדקה, כי הפעולה הקטנה החיצונית מרגילה את הפנימיות להתרגל בנתינה לזולת.

אמנם באמת יש להתבונן, מדוע לעיקר כה חשוב נצרכת מצווה מיוחדת של שבירת עצם, וכי המצווה עצמה של אכילת מצה או אכילת מרור גם מלמדת את אותו יסוד נכבד.

לקח שיש ללמוד מכך הוא שהצורה בה קבע הקב"ה את עולמו היא שהדברים הגדולים והעצומים תלויים בפעולות קטנות. המעלה הגדולה של בני מלכים נקבע גם ע"י פעולה קטנה של המנעות משבירת עצם.

יסוד חשוב בהנהגה

הנה, דורנו נתברך בריבוי הספסלים, ורבים רבים תלמידים חכמים הבקיאים בש"ס ופוסקים ובכל מקצועות התורה. אף על פי שלא נראים הבחורים שיהיו "ר' שמואל" של הדור הבא, "הרב שך" של הדור הבא, "הרב אלישיב" של הדור הבא. בידיעת התורה ובהתמדה ישנם ב"ה רבים ומופלגים על מאוד, אך חסר את הליטוש של אותם דברים קטנים.

אי אפשר להפוך אבן גיר ליהלום, אך יהלום לא מלוטש לא ימצא את מקומו בכתר המלכות או בטבעת. אפשר לקנות בשר משובח בדמים מרובים, הוא העיקר והוא המהות, אך אם חסר בו קמצוץ מלח – טעמו תפל ולא יהיה מי שיחפוץ בו.

יכולים להיות שני תלמידי חכמים שהשקיעו שנים של עמל ויגיעה, ונתברכו בכשרונות נפלאים, אך ההבדל ביניהם יהיה רב וגדול כי זה ידע ללטש את היהלום או להוסיף את התבלין הקטן לתבשיל המשובח.

רבנו הגדול רבי שמואל זצ"ל השקיע הרבה מחשבה לא רק בתוכן הדברים שמסר בשיעוריו, אלא הרבה הרבה בצורת הגשת הדברים, במעשה אמן בנה את יסודותיו שלב אחר שלב. זה אמנם דבר קטן, אך זהו הדבר הקטן אותו אנו לומדים מדברי החינוך.

על מנת לחיות בליל הסדר בהרגשה של בני מלכים צריך שגם המעשים הקטנים יהיו בצורה של בני מלכים. לא מספיק להתאמץ בהידורי המצה והמרור, אם לא נקדיש את תשומת הלב הראויה לדברים הקטנים – לשבירת עצם – החטאנו את כל מצוות אכילת קרבן פסח, כי כל התועלת של ליל הסדר הוא לצאת עם חיות והרגשה של בני מלכים.

שמעתי מיהודי ת"ח שאביו שימש כמלמד בתלמוד תורה בבני ברק. באחד הימים נפגש ברחוב עם רבנו הגדול רבי שמואל זצ"ל. העיר לו רבי שמואל מדוע בגדיו אינם נקיים ומסודרים. והוסיף לספר לו, שבהיותו בחור צעיר בגרודנא, הגיע מנהל התלמוד תורה וביקש שמכיון שהמלמד של כתה ח' חלה אם אפשר שאחד הבחורים יבוא

למסור את השיעור במקומו. רבי שמואל התנדב, ובאמצע מסירת השיעור הבחין במנהל הת"ת שהציץ לכיתה בפנים נדהמות. לאחר השיעור פנה אליו המנהל בשאלה איך הצליח לרכז את כל התלמידים בזמן שהמלמד הקבוע שלהם אינו מצליח. ענה לו רבי שמואל, לפני שהגעתי לתלמוד תורה, יצאתי מבית המדרש ופניתי לחדר ללבוש בגדי שבת, את העניבה של שבת, לצחצח את הנעליים, ורק אח"כ נכנסתי לכיתה. כשהתלמידים ראו שאני מכבד את השיעור, ממילא אם גם התייחסו בכבוד והקשיבו בקשב רב. הדברים הקטנים הללו הם אלו שבנו את הרבצת התורה הגדולה של רבנו הגדול. כאמור, לא די בבסיס, צריך גם ללטש את היהלום. והליטוש הוא בדברים הקטנים שאחריהם נמשכים הלבבות לדברים הגדולים.

בעמדנו בפתח ימי בין הזמנים, בימי ההכנה לקראת חג הפסח, נתכונן היטב לקראת הלילה הגדולה ליל הסדר, לזכות להגיע למצב של חיי אמונה, וזאת הן ע"י הכנה ומחשבה להשקיע את הדעת בדברים העיקריים לליל הסדר, ולא פחות חשוב מכך בשימת לב לדברים הקטנים – בשמירה על הנכבדות במעשים החיצוניים, בסגנון הלבוש והדיבור, בצורת ההתנהגות וההתייחסות לזולת, ואחר המעשים יימשכו אי"ה הלבבות לזכות להרגיש בני מלכים – מאן מלכי רבנן.

מאמר
"ברומו של עולם"

משא מורנו ראש הישיבה שליט"א
בענין
חיזוק עמוד התפילה בכלל
ותפילה בישיבה בפרט

"דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהם-זו תפילה"

נאמר בהיכל הישיבה
 קרית הישיבה – רמת בית שמש א'
תוכן הענינים:
 פתיחה – חשיבות הנושא
 חלק א' – עיקרי יסודות התפילה –
 חשיבותה וקנינה / מטרתה / מהותה / צורתה
 חלק ב' – מעלת התפילה בישיבה –
 הא בלא הא לא סגי / ללמוד איך להתפלל /
 "שטייגן בתפילה" / התבוננות ושימת לב
 חלק ג' – תשובות לטענות על קושי להתפלל בישיבה –
 האם התפילה בישיבה ארוכה / "מנין ישיבתי"

פתיחה

חשיבות הנושא

מסתמא יש רבים השואלים מה ראינו להחשיב ולעשות עסק כ"כ מנושא זה – 'תפילה'.

דבר ידוע הוא, שבכל הדורות כשהיתה איזו שהיא פירצה בחומות הדת או שהיה צריך לחזק נושא מסוים, הרי שעמדו היחידים שבאותו הדור נרתמו לכך ועמדו בפרץ, וכפי שכותב הגר"ח מוואלזין (ראה נפה"ח ש"ד פ"א) שכאשר צריך לחזק את בדקי הבית ולעמוד בפרץ, הרי שאף אחד אינו יכול לומר שלום עלי נפשי, וכל אחד מחויב להירתם לכך.

ואף בדורנו, מפעם לפעם, בכל מצב ומצב כשצריך לחזק את בדקי הבית, חלילה מלהזניח זאת, משום שההזנחה תגרום שיעשו סדקים בבית והוא יהרס ח"ו.

המצב כיום שהרבה מהציבור, ואף בציבור בני התורה המופלגים – אינם יודעים מספיק מהי צורתה של התפילה, ולשם כך דרוש תיקון וחיזוק גדול, ויש לדעת שקיים הבדל תהומי בין אדם שיודע צורת תפילה מהי, לעומת אדם שאינו יודע.

וכבר דרשו חז"ל (ברכות ו:) על מה שאמר דוד המע"ה (תהילים יד, ט), "כרום זלות לבני אדם" – אלו דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם

מזלזלים בהם. ומבאר רש"י שהכוונה לתפילה "שעולה למעלה". וא"כ מצינו שכבר בזמן דוד המלך ע"ה היתה התפילה מזלזלת להמון העם. עוד איתא בגמ' בב"ב (קסד:) "שלוש עברות אין אדם ניצול מהן בכל יום", ואחד מהם – עיון תפילה. והיינו תפילה בכוונה. וכתבו התוס' שם שא"א להינצל מכך משום "דאין שום אדם יכול לכוון בתפילתו היטב".

ובוודאי שלא התכוונו חז"ל באמרם דברים אלו לומר, שמכיוון שדבר זה הוא קשה – אין מזה להשקיע ולהתאמץ לכוון בתפילה, אלא אדרבה – ההיפך הוא הנכון, כוונת חז"ל באמרם שיש קושי בדבר זה היא, שדווקא מחמת כן צריך עבודה והשקעה גדולה, שעל ידה יבוא קניין אמיתי, שרק ע"י כך יוכל הדבר להצלח.

ויתכן שחלק גדול מהצרות שישנם בדורנו, הן בעניינים של רוחניות והן בעניינים של גשמיות – באות בעקבות כך. בראשית הדברים נבאר בתמצית כמה נקודות מעניינים של יסודות התפילה.

חלק א'

עיקרי יסודות התפילה

א. חשיבותה – אחד מעמודי העולם, וקנינה – רק ע"י עמל

שנינו בריש אבות: (פ"א מ"ב) "שמעון הצדיק אומר, על שלשה דברים העולם עומד: על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים". והנה, העמוד הראשון – תורה ידוע לכל שזהו דבר שעליו העולם עומד, וכדברי הנביא (ירמיה לג, כה) "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ

לא שמתני", וכדברי חז"ל המפורסמים בעניין זה (מתני' ריש פאה) "ותלמוד תורה כנגד כולם".

וכל מי שקובע עצמו בעסק התורה, מרגיש בצורה מוחשית את גודל ערכה וחשיבותה. ואף מי שאינו יכול ללמוד בקביעות, יודע ומבין את גודל החשיבות של העמלים בתורה, וברור לכל שרק אנשים המופלגים בתורה מאוד, הם מנהיגי הדור שעל פיהם יישק כל דבר.

ועמוד התורה אינו נקנה כי אם ע"י עמל, יגיעה, והקרבה עצומים, וכל אחד מבין שבכדי להיות גדול בישראל צריך להיות מתמיד עצום, וללמוד עשרות שנים בשקידה גדולה. וכפי שזכינו לראות ולשמוע על גודל התמדתם של גדולי ישראל, בניצול הזמן של רוב שעות היממה ללימוד התורה, ועד גיל זקנה ושיבה.

והעמוד האחרון שהוא גמילות חסדים הוא ג"כ דבר שקשה לקיימו, וכמו שמבואר מתשובתו של הלל (שבת לא.) לאותו נכרי שרצה ללמוד את כל התורה כולה על רגל אחת, דהוא "ואהבת לרעך כמוך" – 'דעלך סני לחברך לא תעביד'.

ואף שיש היום הרבה שעושים חסד, רוב החסדים הללו אלו דווקא חסדים כאלו שאינם על חשבונם (ואכמ"ל), ולא מצוי הרבה שעושים חסדים אמיתי בגופם, ורק אנשים שעסקו בעבודת עצמית לשבר את מידותיהם¹. וידועים דברי הגר"א (במשלי ד', יג, הובאו ב'אבן שלמה' פ"א אות ב') שאם אדם

---

¹ א"ה, וראוי לציין בזה את דברי הגמ' בסוכה (מט:), יכול כל הבא לקפוץ קופץ, ת"ל מה יקר חסדך א- לקים. וכונת הגמ' לחסד כזה שבא מתוך מהותו ופנימיותו של האדם, שהוא 'איש-חסד' מצד מידותיו שעמל לתקנם, ודבר זה הוא 'יקר' ואינו מצוי.

אינו יודע לשבור מידות למה לו חיים, ומרנא הגרי"ס זללה"ה התבטא, שיותר קשה לשבור מידה אחת מלגמור את כל הש"ס.

ובתוֹךְ, בין שני העמודים הללו, ישנו עמוד נוסף והוא 'עבודה'. ובימינו שאין ביהמ"ק זוהי התפילה. עמוד העולם. וכמו שבשני העמודים הנ"ל העמל והיגיעה וההשקעה הם תנאי הכרחי כדי לקנותם, ובפרט בתורה שצריך התמדה של עשרות שנים כדי להגיע לדרגה גבוהה בתורה, כמו"כ בתפילה צריך לעמול ולהשקיע זמן רב, כדי לקנות בצורה מושלמת קנין זה של תפילה.

ווראיתי משמיה דהמשגיח הגה"צ ר' דב יפה (שליט"א) זצוק"ל שאם אדם מרגיש (והכוונה היא גם לאדם פשוט, ולא רק לצדיקים) לאחר התפילה כמו קודם לכן – תפילתו אינה תפילה, דהאדם מוכרח להתקדם ע"י התפילה. הרי לנו אמת מידה מפי אדם גדול שחי עמנו בדורנו, למרכזיותה וחשיבותה של התפילה במערכת עבודת השי"ת]

ונמצא, שכל אלו שלושת העמודים, הם דברים שקשה לקיים בצורה מושלמת, מכיוון שהם נקנים רק ע"י עמל ויגיעה גדולים.

אמנם זאת צריך לדעת כי הדברים הדורשים עמל ויגיעה לקנותם, בסופו של דבר לאחר שהעמל הגדול הם הדברים המהנים והמענגים ביותר. וכן צריך לדעת לעניינינו: על אף שזה קשה להתפלל בצורה הראויה – בסופו של דבר לאחר העבודה תהי' גם הנאה מהתפילה.

ב. מטרתה – 'קרבת אלוקים', והחסד שעשה עמנו הקב"ה בכך

ועתה נבוא להעמיק יותר, וראשית יש לברר מהי מהות ומטרת התפילה. ולאחר העיון בספרים וההעמקה בזה, נראה שההגדרה של מטרת התפילה בצורה מתומצת היא: 'קרבת אלוקים'. וביאור הדבר, שמכיוון שבתפילה האדם מכבד את ה' ומאמין בו, ממילא הוא מצליח להגיע למטרה העצומה – הזכות להתקרב אליו.

וידוע מש"כ הרמב"ן (בסוף פר' בא, ד"ה 'ולפיכך') "וכוונת כל המצוות שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין ק-ל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלקיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לק-ל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו". ומבואר שהתפילה מטרתה להודות (ע"י "פרסום") ולהאמין בקב"ה ("בריותיך אנחנו"), ומטרות אלו מביאות בסופו של דבר ל'קרבת אלוקים'. ובכל פעם מחדש, יש התפעלות על החסד האדיר שעשה הקב"ה עמנו בנותנו לנו את הזכות להתפלל לפניו, וכפי שיתבאר מיד.

וכל אחד יוכל להמחיש לעצמו זאת בציוור מעשי מהחיים: כשאדם מן השורה רוצה להיפגש עם אדם חשוב (רב מפורסם, או להבדיל רופא גדול או שר חשוב) הרי שבדרך כלל אין זה דבר הבא בקלות, יש צורך בתחילה צריך לדבר עם העוזרים והמוכירים, אח"כ עם הסגנים והתת-שרים, ורק בסוף אפשר להיפגש עם האיש עצמו, וגם זאת יכול לקחת זמן רב עד שיקבעו זמן לפגישה, ויתירה מכך, אם נושא הפגישה אינו דבר חשוב בעיני

אותו האדם החשוב, הוא לא יהיה מוכן להיפגש כלל, ובוודאי שלא בצורה ישירה. וככל שהאדם חשוב יותר, כך הדבר קשה יותר.

ואמנם, אף הקב"ה היה יכול למנות עוזרים ושרים לקשר שלו עם בריותיו, אלא שמרוב אהבתו אלינו ורצונו להיטיב עמנו, קבע שהקשר עמו יהיה לא דרך עוזרים, ולא דרך שרים, אלא ישירות איתו – יום יום, שעה שעה, ועל כל דבר, ואפילו על הדבר הקטן ביותר! ככל שנחפוץ ומתי שנרצה, בכל זמן וללא הגבלה².

ויתירה מכך עשה עמנו הקב"ה חסד נוסף: צורת שפת הדיבור עמו, אינה צריכה להיות כצורת דיבור לאנשים חשובים, אלא צורת הדיבור עם הקב"ה

² א"ה, ואמנם צריך לדעת, שאע"פ שהתפילה היא דבר המסור לכל אדם ובכל מצב, מכל מקום אין זה מגרע כי-הוא-זה מהיות הקב"ה קל עליון המובדל מאיתנו רבי רבבות דרגות, והתפילה צריכה 'לעלות למעלה' ולעבור דרך כל אותם דרגות ועולמות המפרידים בין מקום שכינתו ית"ש ובין עולמנו. ועל כן נקבעו הקדמות רבות לסדר התפילה, ברכות השחר וקרבנות ופסוקי דזמרא, ברכות קר"ש וקריאת שמע בעצמה וסמיכת גאולה לתפילה, שכל אלו הם 'הכלים' להעלות את האדם ואת תפילתו אל היכל המלך.

ואמנם ישנו גדר אחר של 'תפילה בעת צרה', הבוקעת את כל המסכים והמחיצות בבת אחת. אך תפילה זו צריכה אומנות מיוחדת, וכמו שביאר זאת מרן רי"ז הלוי זללה"ה בפירושו על הפסוק 'בחרבי ובקשתי'.

ומכאן נלמד כמה גדולה החשיבות של התפילה כסדרה, במתינות ובלא דילוגים, וכמו שכבר הזהיר בזה רבנו המ"ב (ריש סי' נב), יע"ש.

ולא רק התפילה צריכה לעלות בכל אותם דרגות ועולמות, אלא גם המתפלל בעצמו צריך להתעלות בדרגות אלו, ולא לחינם נקראת פעולת התפילה בלשון "מתפעל", שהאדם "מתפלל" ומשתנה ופועל בעצמו ע"י תפילתו.

ומזה נלמד להזהר מהיחס הדעת מתחילת התפילה ועד סופה, שהרי ההתעלות בדרגות התפילה באה משום שהאדם מייחד דעתו לתוכן הדברים שהוא אומר, ועי"ז יש לו שייכות עינים ומתעלה על ידם, אך אם בין הפרקים הוא מסיח דעתו ממה שאמר, הרי הוא כאילו ירד מן הסולם באמצע העלייה, ולא ישיג מבוקשתו לעלות עד להיכל המלך.

היא – 'כדבר איש אל רעהו' (וכלשון המס'י פי"ט בד"ה 'והנה'³) באמרנו אליו ברוך 'אתה'. ומובא בשם הח"ח ד'ברוך' יש מח' מה כוונתו, אבל 'אתה' כו"ע מודו דקאי על הקב"ה בכבודו ובעצמו. ובנוהג שבעולם לאדם חשוב מדברים רק בגוף שלישי, ובתפילה תיקנו לומר כן כדי לתת את התחושה של עומד לפני השכינה]

ובנוסף על כל החסדים הנ"ל, עשה הקב"ה עמנו עוד חסד עצום, שהוא טבע בבריאה שהאדם יהיה חסר (בני, חיי ומוזוני וכדו') ויצטרך לבקש מהקב"ה למלא לו חסרונו, וכל השפע בעולם יבוא אך ורק ע"י שנבקש ממנו ונתפלל אליו, ומשכך התפילה תהיה אצלנו בגדר 'חיי נפש', וכל זאת כדי שהאדם ירגיש שהוא תלוי רק בקב"ה, ועי"ז יתחזק הקשר איתו ית'⁴. ומקור הדברים מדברי המבי"ט (בספרו 'בית אלקים' פרק ב'). שהאריך להוכיח שזו היא מטרתה של התפילה.

וכן מבואר ברמח"ל (דרך ה', ח"ד ריש פ"ה) "ענין תפילה הוא, כי הנה מן הסדרים שסדרה החכמה העליונה הוא, להיות הנבראים מקבלים שפע ממנו יתברך, צריך שיתעוררו הם אליו, ויתקרבו לו, ויבקשו פניו. וכפי התעוררותם לו כן ימשך אליהם השפע, ואם לא יתעוררו לא ימשך להם".

³ וראוי להביא הדברים במלואם: "והנה שלושה דברים צריך שיסתכל האדם ויתבונן היטב כדי שיגיע אל זאת היראה. האחד – שהוא עומד ממש לפני הבורא ית"ש ונושא ונותן עמו, אע"פ שאין עינו של אדם רואהו. ותראה כי זה הוא היותר קשה שיצטייר בלב האדם ציור אמיתי, יען כי אין החוש עוזר לזה כלל. אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבוע בליבו אמיתות הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן, ומאיתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו, מקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב שומע אליו".

⁴ וכמו שנתבאר כמה פעמים שעונשי שמים אינם 'נקמה' אלא האופן הטוב ביותר להיות מתוקן אחר החטא, ולכן קללת "בזעת אפך תאכל לחם" ו"בעצב תלדי בנים", הם הם הדרך לעונג העליון של קרבת אלוהים הבא ע"י ההכרה שמילוי כל החסרונות בא מאיתו ית"ש.

והדברים נוראים וצריכים לעורר כל אחד: "ואם לא יתעוררו – לא ימשך להם"⁵.

ובאמת אדם שמתפלל היטב, ירגיש שהוא מחובר לאלוקיו, וזה יגרום לכך שכל מהלך חייו נראה אחרת.

ג. מהותה – 'דרך תחנונים', ויש סוברים שהוא לעיכובא

במשנה בברכות (כח:): תנן: "ר"א אומר, העושה תפלתו קבע – אין תפלתו תחנונים"⁶. ולדעה הראשונה שם בגמ' (שם כט:): 'קבע' היינו 'כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי'. ומבאר רש"י (שם), דמשאוי "היינו לשון קבע, חוק קבוע הוא עלי להתפלל, וצריך אני לצאת ידי חובתי".

והרמב"ם (תפילה, פ"ד הט"ו) שייך דין זה לדין של כוונה בתפילה, וכתב: "כוונת הלב כיצד. כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה. ואם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה". וממשיך (שם טז): "כיצד היא הכוונה. שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה. לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכונן את לבו, ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים, ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה ואחר כך יפטר. חסידים הראשונים היו

⁵ ויסוד זה כבר מבואר ברש"י בפר' בראשית (פ"ב פ"ה) עה"פ "וכל שית השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר יהוה אלהים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה" וכתב רש"י (בד"ה 'כי לא המטיר') "ומה טעם לא המטיר? לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צרך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים". ומבואר שאם לא יבקשו על הגשמים – לא ירדו גשמים.

⁶ א"ה. ראה תפא"י שפי' "אין תפילתו תחנונים – אין בה רוח חן אע"פ שיוצא יד"ח". והיינו שהקב"ה לא אוהב תפילה כזו.

שוהין שעה אחת קודם תפלה ושעה אחת לאחר תפלה ומאריכין בתפלה שעה".

והובאו הדברים להלכה בשו"ע (צח, ג'): "יתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת ושלא תראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה". ובמ"ב (סק"ט) "כמשא. אע"פ שאומרה בלשון תחנונים, אם אינו מחשב כמו שצריך דבר ובא לבקש מפני המלך אלא מתפלל מפני חובתו אינו נכון, ומאוד צריך לזהר בזה, ומ"מ בדיעבד אפי" אם לא אמרה בלשון תחנונים לא יחזור ויתפלל". ובבה"ל הרחיב במקור הדברים, וכתב, דרבים מגדולי הפוסקים (הב"ח, הב"י, הא"ר, המאמ"ר ועוד) הוכיחו מדברי הרמב"ם (שהובאו לעיל, עי"ש) דצריך לחזור ולהתפלל מחמת זה. ואף דלמעשה מסקנת הבה"ל דבדיעבד לא יחזור ויתפלל מ"מ "מה מאוד צריך האדם לזהר בזה".

ודין זה הוא מיוחד רק לתפילה, ובכל מצווה לא מצינו דין זה. וכגון באכילת מצה בפסח, יכול אדם לאוכלה ולצאת יד"ח בדיעבד אע"פ שעושה זאת בלי חשק ונראה עליו כמשאוי, (והאף שברור שאין זה הידור מצווה). וטעם הדברים, דדווקא בתפילה אדם שמתפלל בשביל להיפטר ולצאת ידי חובתו ה"ז סתירה לכל מהות התפילה, דכיוון דמטרת התפילה היא להביא אותנו לאמונה ולכבוד ה' וממילא לקרבת ה' (וכמשנ"ת לעיל), א"כ, תפילה שאינה בדרך תחנונים, אלא בשביל לצאת יד"ח – אינה תפילה כתיקונה⁷, עד כדי כך שהרבה סוברים שצריך לחזור ולהתפלל.

⁷ א"ה, ואמנם צריך לדעת, שהתפילה איננה כעניי האב ומבקש מעשיר, שאין לו שום שייכות עמו, שיעשה לו טובה ויפרנסנו, אלא היא כעבד לפני אדונו, שאם הוא עובדו כראוי הרי הוא מחבבו ומקרבו ומחכה לקבל את פניו.

ד. צורתה – לא לחשוב שמגיע לך, ולהתפלל על כל דבר.

ויש להוסיף עוד עניין חשוב שהביא המשנ"ב (שם סק"ח) בשם גדולי הפוסקים, ד"צריך לשים אל ליבו שאין ביד שום נברא מלאך או מזל או כוכב למלאות שאלתו, כי אם ברצותו יתברך". והיינו שאף אם מתפלל דרך תחנונים, אם דורש וחושב שמגיע לו – לא תועיל לו התפילה. וכן מבואר בפ"י הרשב"ם על הגמ' בב"ב שהבאנו לעיל על עיון תפילה (שהוא דבר שנכשלים בו), "שלאחר שהתפלל דן בלבו שישלם לו הקב"ה שכרו, ויעשה הקב"ה צרכיו, וישמע תפלתו, לפי שהתפלל בכוונה". והיינו אדם שמצפה לתוצאות.

וגם זה מתבאר לפי מה שביארנו לעיל שמטרת התפילה היא "קרבת אלוקים", ואם אדם מרגיש שמגיע לו, פירושו של דבר שהוא באמת לא זקוק לקשר ולקרבה עם הקב"ה, ורק כאשר הוא צריך משהו, כביכול רק אז נזכר הוא בהקב"ה, הרי הוא מאבד בזה את כל מטרת התפילה, שהיא להתקרב לקב"ה ללא כל שיקול שהוא.

והדרך הנכונה בזה היא כמש"כ המבי"ט (שם פ"א) שהאדם צריך להרגיש שלא מגיע לו כלום, ולהתחנן ולבקש מלפני המקום, אך הוא מכין עצמו לכך שהקב"ה יעשה את הטוב בעיניו.

ותמיד עומד לנגד עיני אותו ת"ח, שלמד עמי יחד בישיבה והיה א' מהבחורים החשובים, וסיפר לי דברים הצריכים לזעזע כל לב: "כשהייתי

ולכן ג' ראשונות שבשמו"ע הם דברי שבת וגדולתו של מקום, ובברכת 'אבות' אנו מזכירים את השייכות שבינינו ובין השי"ת, שזהו הבסיס שעליו עומדת תפילתנו, וזו הזכות לעמוד ולהתפלל פעמים כה רבות על אותם הדברים.

בחור לא ידעתי איך להתפלל, והקב"ה סיבב שיהיו לי שני ילדים חולים, והיום אני כבר יודע היטב איך להתפלל". והוסיף ואמר בכאב: "כדאי שתספר זאת לתלמידים שלך, כדי שידעו שכדאי מאוד להתרגל לזה כבר כשצעירים, ולא מתוך יסורים"⁸].

וצריך להתפלל על כל דבר, ולו הקטן ביותר. וכמו המעשה על החזו"א שפעם אחת שאל את אחד מאלו שהתפללו עמו בביתו – לאן פניו מועדות אחר התפילה, והשיב שהולך לקנות נעליים. אמר לו החזו"א: הנה מזה טוב עומד הנך לפני תפילת מנחה, שהרי בסוף שמו"ע תוכל להתפלל לקב"ה שתמצא מהר נעליים: לא יקרות ולא לוחצות, ושיהיו נאות וכו'. כי זאת עלינו לדעת: אף הדברים הקטנים ביותר לא יפעלו כראוי בלי תפילה, ואדרבה, מזה שהאדם נברא באופן שהוא זקוק לדברים רבים ובכל אחד מהם כמה וכמה פרטים הנצרכים לו, הוא רק כדי שיהיו לו הזדמנויות רבות להזכיר ולהחדיר לעצמו את האמונה בהקב"ה ואת השייכות והקרבה עמו. ואוי לו לאדם המקבל שפע ללא תפילה, והוא בגדר (דברים ז', י') "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו". וכדברי הרמח"ל שהבאנו לעיל שכפי ערך התפילה יבוא השפע, "ואם לא יתעוררו – לא ימשך להם".

חלק ב'

מעלתה של התפילה בהכלי הישיבות

⁸ א"ה. וראוי להוסיף בזה את דברי הגמ' בסנהדרין (מד:): "א"ר אלעזר, לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאילמלא (לא) הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתייר מרשעי ישראל שריד ופליט".

לאחר שביארנו את היסודות של עמוד התפילה, נעבור לחלק השני של השיחה – צורת התפילה שצריכה להיות אצל בני תורה, וגודל מעלתה של התפילה בישיבה דווקא.

א. "הא בלא הא לא סגי"

בגמ' בנדה (ע:) איתא, שאחד מג' דברי דרך ארץ ששאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חנניה הוא, "מה יעשה האדם ויחכם? אמר להן: ירבה בישיבה וימעט בסחורה. אמרו: הרבה עשו כן, ולא הועיל להם? אלא – יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר (משלי ב', ו') 'כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה'. וכע"ז מבואר שם לעניין עשירות ובנים זכרים, עי"ש. ועוד שם: "מאי קמ"ל, דהא בלא הא – לא סגי".

ומי אינו רוצה להיות חכם, מי אינו רוצה להיות למדן, להצליח, הרי לכל אחד יש הרבה משאלות לב. והעצה היא אחת: יבקש ממי שהחכמה שלו. "והא בלא הא לא סגי" – אי אפשר להצליח בלימוד בלי תפילה.

וזה הכלל, שללא תפילה לא יועיל להרבות בתורה. חייבים את שניהם. וכך מצינו אצל כל גדולי אומתנו זצ"ל. שמעתי בצעירותי סיפורים על גודל כח תפילתם של גדולי הדורות האחרונים, ר' ברוך בער, ר' שמעון. גם על רבנו החזו"א ידועים התיאורים על הכוחות העצומים שהשקיע בתפילה, וכגודל גדלותו הנוראה בתורה – כך היתה גודל תפילתו.

ובמוב"כ אצל כל רבותינו, וכפי שידועה צורת התפילה של רבנו הגדול הגר"ש זצ"ל, שהיתה מפעימה לא פחות משיעוריו המופלאים.

ופשוט הדבר, כי מי שמשקיע כחות רבים, מאמצים וזמן, בעסק התורה, ואילו בתפילה כמעט ואינו משקיע כלום, הרי זה בגדר "הא בלא הא לא סגי".

ב. רוב הציבור כיום אינם מכירים את המושג 'תפילה בישיבה'.

ויש לדעת שצריך שינוי יסודי בנושא זה. אין בכוונתי לקטרג ח"ו, אמנם המצב הוא שכיום כמעט רוב הציבור מופקעים לגמרי מהמושג "תפילה בישיבה" – דבר אשר רבותינו השקיעו בו כחות עצומים, והיה פשוט ומובן מאליו לפני כשלושים וארבעים שנה.

וכבר כמה שנים, שהנני בודק וחוקר מה המצב בזה בציבור. שאלתי עשרות אנשים, מבוגרים וצעירים, מחנכים ובחורים, את השאלה הפשוטה: למה צריך להתפלל בישיבה. וברובם המכריע של המקרים נותרתי ללא מענה. לפני שנבאר ונמנה את הסיבות מדוע צריך להתפלל בישיבה, נקדים ונביא דעת כמה מרבותינו ויחסם לתפילה בישיבה.

ג. עובדות מרבותינו – מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל

בישיבת פוניבז' היה בחור שהיה מתמיד גדול מאד, למדן, וירא"ש שהיה לומד עד השעות המאוחרות בלילה בהתמדה גדולה, ומחמת כן לא היה קם לתפילה בישיבה.

מו"ר מרן רבן של ישראל בעל ה'אבי עזרי' זיע"א, שם לב לדבר, וכשפגשו בהיכל הישיבה, שאלו על כך בפני חבריו מדוע אינו מתפלל בישיבה. אותו בחור נענה שאכן הוא אינו מתפלל בישיבה, אבל זאת משום שהוא לומד בהתמדה עד מאוחר בלילה, ואינו מצליח לקום לתפילה. והוסיף בדבריו שלמרות זאת הוא קם בשעה שמונה ומגיע בזמן לסדר. מרן זצוק"ל לא השתכנע מכך ואמר לו: "עדיף שתלמד פחות ותלך לישון באחת, ותקום בשבע לתפילה בישיבה". וכשאמר לו הבחור שגם באופן זה יהיה לו קשה לקום. אמר לו הרב שך: "אם כך, תלך לישון ב-12 ותקום בשבע".

ככל שמתבוננים בסיפור זה, ההתפעלות והלימוד ממנו גדלות לאין שיעור. הרב שך, מרום שנותיו, גדול הדור שכל משא הדור עליו, בישיבה – שכבר אז היו בה מאות רבות של בחורים, מוצא לנכון להעיר לבחור – על כך שאינו מתפלל בישיבה. וזאת, לא מחמת עצלות בעלמא, אלא בגלל התמדה גדולה. וכל מי שהכיר מרן זצוק"ל ובפרט תלמידיו – יודע היטב עד כמה כל דקה של לימוד הייתה יקרה לו, ועם כל זאת, שעותיים תמימות של לימוד, היו פחות חשובות אצלו לעומת תפילה בישיבה.

אמנם, ככל שנפנים ונבין את היסוד הזה – "הא בלא הא – לא סגי", לא יהיה קשה כלל הקפדה זו על תפילה בישיבה דווקא. כי בכדי להחזיק את העמודים שעליהם העולם עומד אי-אפשר שעמוד אחד (תורה) יהיה גבוה, והעמוד האחר (עבודה) יהיה נמוך. זו המסורת שלנו ממרן הרב שך זצוק"ל.

ד. מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל

ואף מו"ר מרן פוסק הדור הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, הקפיד מאוד על תפילה בישיבה דווקא. וכפי שניתן ללמוד מהעובדות שנביא כאן.

פעם סיפרו לו שבישיבה מסוימת נחלש המנין בתפילת שחרית. כששמע זאת, אמר בכאב רב: "בחור שלא מגיע לתפילה בישיבה, גורם להרס וחורבן לעצמו, ולהרס וחורבן לישיבה".

ופעם אחרת באו אליו בחורים בני עליה, מתמידים גדולים, שהיו מתפללים בישיבה, אלא שרצו להחמיר עוד יותר – להתפלל יותר מוקדם ממה שמתפללים בישיבה – בנץ החמה כ'ותיקין'. הם היו בטוחים שהגרש"ז שהיה ידוע כ'איש הלכה' בוודאי יעודד יוזמה זו וישבח אותם על כך. אך תשובתו הפתיעה אותם מאוד: "לפני שמתחילים להתפלל ותיקין, צריך קודם להתפלל הרבה שנים בישיבה, ורק לאחר-מכן אפשר להתחיל להתפלל כותיקין". והסיבה לכך היא, כי הטעם העיקרי לתפילה בישיבה הוא כדי להתחנך כיצד להתפלל, וכפי שנרחיב בעז"ה בהמשך.

וסיפר חתנו הגרי"י בורודיאנסקי שליט"א, שפעם בא אברך להגרש"ז וביקש להתייעץ היכן לרכוש דירה שאת הכסף לקנייתה קיבל מחמיו וחמותו. מחד, חמותו רוצה שיתגורר בשכונת אליהם, אך הוא מעדיף לגור בבית וגן ומנהל כך כשש סיבות, ואחת מהם הייתה – שברצונו להמשיך ולהתפלל בישיבה. ענה לו הגרש"ז: "הסיבה שברצונך להתפלל בישיבה מספקת בכדי להכריע שמקום מגוריך יהיה בבית וגן. תפילה בישיבה קודמת לכל".

ה. מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל

והיה מעשה אצל פוסק הדור מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שבאה לפניו שאלה בבחור שהיה בשנת אבל על אביו ולא יכל לעלות כש"ץ בישיבתו משום שהיה שם חיוב אחר, ואף את הקדיש שבסוף התפילה לא היה יכול לומר, מכיוון שהיה שם שני חיובים. וביקש הבחור לקבל היתר להתפלל

במקום אחר, וההוראה שקיבל הייתה: "תנסה לתפוס לפחות קדיש אחד, ואל תתפלל במקום אחר. ואף אם לא תצליח בכך – עדיף שתתפלל בישיבה, שיותר זכות לאביך שתתפלל בישיבה, ואפילו בלי קדיש, מאשר תתפלל במקום אחר". סיפור זה, שמעתי ממקור מוסמך, שכך הורה מרן עמוד ההוראה זצוק"ל.

כל אחד יודע כמה חשובה ויקרה התפילה שמתפללים בשנת האבל לכבוד הוריהם, ואפילו אנשים פשוטים שאינם מקפידים בזמן רגיל על תפילה כדקדוקה, אך בשנת האבל הוא בבחינת "חק בל יעבור" לעבור לפני התיבה לע"נ הוריהם, ובכל זאת, לדעת מרן הגריש"א זצוק"ל תפילה בישיבה חשובה יותר.

ו. תפילה בישיבה – "ללמוד איך להתפלל"

לאחר שהתברר היטב חשיבותה הגדולה של תפילה בישיבה בדווקא והקפדת רבותינו בזה, יש לשאול, מדוע באמת צריך להתפלל בישיבה, ויש לזה טעמים רבים וא"א להספיק את כולם כרגע, ונאמר טעם אחד שהוא הטעם המרכזי.

זכורני איך שבאחת משיחותיו, הגדיר מו"ר המשגיח הגה"צ ר' גדליה אייזמן זצ"ל בצורה חדה וברורה, את חשיבותה של תקופת הלימודים בישיבה. שהרי במבט שטחי יש לשאול: מדוע צריך ללמוד דווקא בישיבה, הרי אפשר להיכנס לכל בית-מדרש וללמוד שם, ומהי מעלתה הגדולה של 'ישיבה' שהקפידו על-כך שראשית שנות הלימוד יהיו בדווקא שם.

והגדיר זאת מרן המשגיח ר' גדליה זצוק"ל "ללמוד – אפשר בכל מקום, אבל ללמוד איך ללמוד – אפשר רק בישיבה".⁹ לישיבה באים בכדי להתחנך איך ללמוד, ורק לאחר שקונים קניין זה – כיצד ללמוד – אפשר ללמוד במקומות אחרים.

ודברים אלו נכונים שבעתיים לענייננו – 'תפילה'. כי ללמוד איך ללמוד – אולי אולי אפשר להצליח בדרכים אחרות (וכגון שלומד בספרים מסוימים וכדו') אבל ללמוד איך להתפלל אפשר רק בישיבה, שזה עבודה קשה שאפשר רק בישיבה.

דברים נפלאים במעלת התפילה מצאנו במסילת ישרים (פרק י"ט): "שהוא עומד ממש לפני הבורא ית"ש ונושא ונותן עמו, אע"פ שאין עינו של אדם רואהו. ותראה כי זה הוא היותר קשה שיצטייר בלב האדם ציור אמיתי, יען כי אין החוש עוזר לזה כלל. אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבוע בליבו אמיתות הדבר".

הרי לנו עדות של המסילת ישרים, כי מחד גיסא עבודת התפילה היא 'היותר קשה שיצטייר בלב האדם ציור אמיתי', ומאידך גיסא אפשר להשיגה 'במעט התבוננות ושימת לב'. הכיצד נהפך דבר שהוא היותר קשה להיות ניתן להשגה במעט התבוננות ושימת לב? – ע"י שכל נכון.

אותו 'שכל נכון' ומעט התבוננות הנצרך לעבודת התפילה, אינו נקנה אלא בישיבה, במקום בו נותנים חשיבות לתפילה ועושים ממנה "עסק" ששייכת בו התקדמות והתעלות.

---

⁹ הישיבה היא המקום להתחנך ולהתלמד איך לומדים, וישיבה הכוונה עם רבניה וחבריה ועם צורתה, איך שהנחילו לנו את צורת הישיבה כמו עומק מה שהנחיל לנו אבי הישיבות של דורנו הגר"ח מוואלאזין איך צריכה להיות ישיבה.

וגם מי שאינו מרגיש התקדמות בכל תפילה, עליו לעמול שלפחות שבכל תקופה ירגיש איזה התקדמות. וכפי שבלימוד כל בחור רציני מרגיש לאחר תקופה שהוא התקדם ברמתו הלימודית, ולשם כך הוא נמצא בישיבה – כדי להיבנות בלימוד. כך גם בתפילה, צריך להיות תמיד במהלך של התעלות – ולשם כך הוא נמצא בישיבה.

לצערנו, לא זו בלבד שאין התקדמות והתעלות בתפילה בשנות הישיבה הגדולה, אלא שלפעמים ח"ו ישנה ירידה בתפילה בשנים אלו. שאלתי אנשים רבים, האם בחור יוצא מהישיבה גדולה עם תפילה יותר טובה או לא, וענו לי שפחות. צריך לצאת מהישיבה הגדולה בדרגה נעלית יותר בתפילה ולא ח"ו פחות.

בישיבה קטנה מתפללים יותר טוב בגלל המסגרת המחייבת, אך אין זו מעלה עצמית של הבחור. בישיבה הגדולה, שבחור נמצא יותר עם עצמו ועלייתו מסורה בידו, זה הזמן להיבנות ולקנות מעלה עצמית בתפילה.

השטחיות השוררת היום, כי תקופת הישיבה הגדולה היא זמן "לעשות מה שאני רוצה", היא טעות נוראה. אדרבה, זמן הישיבה הגדולה היא זמן להיבנות, להתעלות, להשתנות, להתקדם. הרצון 'לעשות מה שאני רוצה' הוא האויב הגדול של כל התבוננות, הוא הרצון להישאר באותו מצב ובאותה דרגה ולא להשתנות ולהתקדם.

גם אצל מי שתקופה ארוכה התפלל כראוי, אם יעשה "מה שהוא רוצה" הרי הוא בבחינת 'קל לאבדם ככלי זכוכית'. הוא יאבד גם את המעלות שכבר קנה.

השמירה על הדרגה הקיימת, וכ"ש ההתקדמות במעלות התפילה, מחייבות שימת לב והתבוננות.

ולא רק בתפילה עצמה, אלא גם קודם התפילה, וכמפורש במשנה וברמב"ם ושו"ע, שיש לשהות מעט קודם התפילה. ואף אחד מאיתנו לא יותר חכם מהמשנה ומהרמב"ם.

להתפלל טוב – זה דבר נפלא, יש בו סיפוק אדיר, אך הוא לא בא מעצמו. הוא לא מגיע כאשר אדם רוצה "לעשות מה שהוא רוצה" ולדרוך באותו מקום. ואדרבה זה דורש הרבה עמל, הרבה התבוננות להגיע למצב שמתפלל טוב.

ח. התבוננות ושימת לב בעבודת התפילה

הבה ננסה יחד להתחיל באותה עבודה של 'התבוננות ושימת לב' שמלמד אותנו רבנו המסילת-ישרים.

וכפי שהתבאר – הרי אין שפע בלי תפילה, מצד שני זו עבודה הדורשת עמל, התמדה, עקביות. ויש לאדם לבחור – האם הוא רוצה להיות חכם, האם הוא רוצה להיות בריא, האם הוא רוצה פרנסה ברווח, כיצד הוא רוצה שתהי' סביבתו, הכל תלוי בשפע אחד – תפילה. תפילה כצורתה.

אם כן, מה עדיף – לעבוד, להתאמץ, לרצות להיות חכמים, עשירים, בריאים, רצויים בחברה – ולא להשיג את רצוננו. או להשקיע בנוסף לכל הדברים הללו בדבר אחד יסודי ועיקרי שבו תלוי הכל – תפילה.

רואים אנשים שהולכים ללמוד טייס או רפואה וכיו"ב. שנות לימודים ארוכות ומפרכות, שלא רואים בהם סיפוק מידי. ואעפ"כ אנשים משקיעים בכך כי יודעים שכך יגיעו למטרתם, להשיג כבוד, פרנסה ומעמד. ואם כך בדברים גשמיים וחולפים, על אחת כמה וכמה לענין חיינו הנצחיים. המאמץ הזה שווה לאין ערוך – התפילה היא הכלי היחידי להשיג את מה שאנחנו רוצים בחיים. ומובטח שמי שיכנס למערכת מסודרת של עבודת התפילה, גם יתנהג מהמאמץ.

נתאר לעצמנו אדם שקשה לו בלימוד, הוא רוצה להבין ולדעת את הסוגיא שבה הוא עוסק, אך הוא אינו מצליח, ומרגיש שהכל מבולבל ואינו ברור. וביום שלמחרת, הוא התפלל באהבה רבה, בדרך תחנונים, בשימת לב, לא כמשאוי, לא כדי להיפטר מהתפילה, לא באופן שהוא לא זוכר כלל שהתפלל. הוא זכר את ד' הרמח"ל שאם לא יתעוררו לא ימשך להם, הוא זכר את ד' המבי"ט שלא מגיע לו כלום, הוא התחנן לפני השי"ת. הוא עומד ב'ובא-לציון', ולא מסיח דעתו, אלא מתבונן באמירתו "וישם בלבנו אהבתו ויראתו", ומצטער על אותם פעמים שהיצה"ר כמעט והפיל אותו, הוא אומר בתחנונים "הוא יפתח לבנו בתורתו". ורק ע"י כך הוא זוכה לשפע, הוא זוכה שיפתחו עיניו, ודברי התורה מאירים וברורים.

חלק ג'

תפילה בישיבה

א. כמה זמן להתפלל

ישנה טענה שתפילה בישיבה היא תפילה ארוכה מדי. עצם טענה זו יתכן שמעלה חשש על הטוען אותה שהתפילה אצלו היא כמשאוי.

אקדים ואספר שכשהייתי בארה"ב חיפשתי מקום שאפשר להתפלל בו כראוי, ושלחוני המארחים לבית המדרש הגדול של אחת החסידויות שם. התפילה שם, ביום שלישי של חול, ארכה שעה ו-20 דקות (!). וכשבררתי את פשר הנהגה זו, אמרו לי שהאדמו"ר שם דיבר הרבה על תפילה, ולכן כל החסידים שם, גם אלו שעובדים למלאכתם – מקפידים על תפילה במתינות. מי שמכריז שתפילה קצת יותר ארוכה, במתינות, היא קשה לו, מעיד על עצמו שתפילה היא דבר 'שצריך לעבור אותו', ולהשקיע בו את המינימום הנצרך ותו לא.

הבה ונראה מה היא 'תפילה כצורתה'. הרי תפילה צריכה כוונה, דהיינו לכל הפחות לשים לב למילים שיוצאים מפיו. מלבד זאת, צריך לחתך הדברים בשפתיו ולהשמיע לאזניו, וכמו שכ' הרמב"ם (פ"ה מהל' תפילה ה"ט).

ישנה תופעה כיום, ולא ראיתה בעבר, שישנם כאלו שאפי' שפתיים אינם נעות, מתפללים בהרהור! או ששפתיים נעות אך אינם מוציאים קול. כואב הלב לראות זאת. והרמב"ם כותב "לא יתפלל בלבו".

מלבד זאת לא מספיק להוציא המלים בשפתיו, אלא צריך לחתך הדברים. ומשכך, כדי לומר את ברכות השחר, פסוקי דזמרה וברכות קר"ש כצורתם, לחתך בשפתיו ולשים לב לדבריו, צריך לזה זמן.

בל נשכח שיש גם הלכה בשו"ע סימן ה' לכוון באזכרות. וגם אם עדיין לא מורגלים בכך, אין להשלים עם מצב הזה, אלא יש להתפלל במקום שבו אין יש די זמן גם בשביל כוונה זו.

נסבם, תפילה בישיבה **איננה ארוכה**. מי שקשה לו להתפלל בישיבה, פירוש של דבר שקשה לו להתפלל **תפילה כצורתה**. ודווקא הזמן להתרגל ולקנות לעצמו את צורת התפילה, הוא בשנות הישיבה הגדולה.

ואדם שהדבר קשה לו, הרי אין זה חסרון בתפילה בישיבה, אלא **שעצם התפילה** – דברים העומדים ברומו של עולם – הוא דבר קשה.

ולשם כך יש להתבונן, הרי כל מה שאנו רוצים **לא יבוא בלי תפילה**, והצלחה בתפילה, שתהיה תפילה כצורתה, לא כמשאוי, לא תבוא בלי עבודה. וכי זו הדרך, לבחור את התפילה הקלה ביותר שלא תכביד עליך, הרי כך לא תגיע לעולם לתפילה כצורתה, תישאר לעולם נכה, על כיסא גלגלים.

דווקא הזמן בו אדם בימי בחרותו, הוא הזמן לעבוד לעבוד על כך. ויש לאדם להציב לעצמו מטרה להתפלל 'תפילה כצורתה', וזאת ע"י תפילה בישיבה – מקום בו יראה את רבותיו וחבריו מתפללים תפילה כצורתה, וכך יקנה לעצמו קנין זה, ע"י ההתמדה וההשקעה, כמו כל דבר גדול הנקנה רק בעבודה עקבית ומתמדת.

ב. האם תפילה ב"מנין ישיבתי" תחשב כתפילה בישיבה

ישנה טענה נוספת אצל בחורים הטוענים שיש בתי כנסת של אברכים, שבהם מתפללים תפילה טובה, ומשכך לא צריך דווקא תפילה בישיבה. דברים אלו הם ממש עצת היצר. "שטייגען" בתפילה לא עושים במנינים אחרים. התפילה **שלך** לא תיבנה במנין שלא בישיבה, גם לא במנינים של אברכים.

כי תפילה בישיבה היא המקום לבנין צורת ועבודת התפילה, וגם אם מקיימים 'תפילה כצורתה' מחוץ לישיבה, זה דבר טוב לשעתו, אך בחור עומד בשנים שהוא צריך "לעשות שטייגן", להתעלות, להתקדם, לקנות לעצמו צורה של תפילה לכל החיים, וזה אפשרי רק בישיבה.

תפילה במניינים של אברכים היא אחר עבודה זו, ומי שלא בנה עצמו בתפילה בישיבה, לא יוכל להיבנות במנין אפי' של אברכים מובחרים¹⁰.

אם לא נעבוד על זה אנחנו נישאר ריקים לאחר שנות הישיבה. תפילה ב"מנין ישיבתי" אולי יכולה לשמר את ההרגל הקיים משנות הישיבה, אך לא לבנות דרגה פנימית ואמיתית בתפילה.

ג. תפילה כצורתה – ברצון ולא באונס

עוד יש לקבוע ולהבהיר כי ישיבה היא בית חינוך. אין תועלת בעבודת התפילה בשום פנים ואופן, שבחור יבוא להתפלל כי מכריחים אותו להתפלל.

כי כשאדם מרגיש משאוי בגלל המצוה זו לא צורת תפילה, ולכך כשאדם מרגיש משאוי בגלל שהישיבה מכריחה אותו, זו לא צורת תפילה, אלא להיפך הכרחתי אותו לא לעשות תפילה.

אך לאידך גיסא אסור שתהי' לבחור קביעות שלא להתפלל בישיבה. וכפי ששאלתי לפני כמה שנים את מרן שד"ת הגר"ח קנייבסקי שליט"א בנוכחות חתנו: בחור שלא מתפלל בישיבה מה עושים איתו. והוא אמר בניחותא:

¹⁰ מלבד מה שאצל הרבה אברכים לעיתים בגלל טרדותיהם, אין את הכנה קודם התפילה, ואף את ה"שוהין אחר התפילה" אין, כיון שנאלצים הם לצאת לפני סוף התפילה, ולעיתים אף למהר בתפילה הנוראה "עלינו לשבח" (וכפי שמביא המשנ"ב את דברי הוזהר בדוגל מעלתה), אך אצל בחור אין את הטרדות הללו המונעות ממנו את התפילה כהלכתה.

אומרים לו פעם אחת להתפלל בישיבה, ואם הוא לא שומע אומרים לו פעם שניה, ואם גם אז הוא לא שומע אומרים לו שהוא לא יכול להיות בישיבה. חתנו, שהיה שם, שאל בפליאה: מה, הרב אומר שמי שלא מתפלל בישיבה אפשר לומר לו שלא יהיה בישיבה, ומרן שליט"א ענה: כן. מי שלא לומד מה שלומדים בישיבה אפשר לומר לו שלא יהיה בישיבה.

כמובן שזה לא בא ביום אחד, לא יבוא בשיחה אחת. אבל בחור צריך לומר לעצמו: אני עובד על זה. אני מבין שבלי זה אין לי חיים, אין לי שפע, אין לי כלום אם אין לי קרבת א-לוקים.

וכפי שאמרנו, אי-אפשר להתלמד איך מתפללים, א"א לעשות "שטייגן" בתפילה, אלא כשמתפללים בישיבה.